

СРЕЩАМЕ СЕ СЪС СТОЯН СТАВРУ,
ПРЕПОДАВАТЕЛ ПО МЕДИЦИНСКО
ПРАВО И БИОПРАВО В НОВ БЪЛГАРСКИ
УНИВЕРСИТЕТ И СУ "СВ. КЛИМЕНТ
ОХРИДСКИ", ЗА ДА ГО ПОПИТАМЕ
КАКВО СЕ СЛУЧВА, КОГАТО БЪРЗО
РАЗВИВАЩИТЕ СЕ ТЕХНОЛОГИИ СЕ
СРЕЩНАТ С ПО-МУДНО РАЗВИВАЩИЯ
СЕ ЧОВЕШКИ МОРАЛ?

Игри на

БИОЕТИКА

СТОЯН СТАВРУ е доктор по гражданско и семейно право, магистър психолог и докторант по философия. Основател е на Професионален правен сайт ChallengingTheLaw.com, където към настоящия момент има над 200 публикации в различни области на правото, включително медицинско право и биоправо. Съорганизатор е на поредицата от дебати (2012-2014), озаглавени "Осмели се да питаш!", провеждани в Център за култура и дебати "Червената къща". Активно участва в обсъжданията и подготовката на законопроектите за заместващото майчинство, за признаването на възможността за потребване на мъртвородени деца, за уреждане на кръстосаното донорство и домино трансплантацията, за евтаназията и др. Автор е на над 150 статии и над 10 монографии, сред които и двутомната книга "Видения в Кутията на Пандора. Биоправо".

Задаваме на доктор Ставру няколко въпроса, които в условия на технологична революция се нуждаят все по-напористо от своите отговори.

GRAZIA: Технологиите в наши дни се развиват по-бързо отколкото човешкият мозък е способен да приеме. До какво води това на пръв поглед разминаване?

СТОЯН СТАВРУ: Конфликт, който често води до неразбиране. Човешкият морал е резултат от човешки опит. Необходимо е време, за да се превърне едно поведение в норма. То трябва да бъде проверено, осмислено, обсъдено и едва тогава да бъде възприето като дължимо. Особено когато се отнася за регулация на човешкия живот като биологична даденост (както е например при асистираната репродукция, операциите по смяна на пола, допустимостта на евтаназията и др.). Това обяснява "мудния" характер на човешкия морал и определя бавната скорост като негова иманентна характеристика.

На този фон технологиите, и особено биотехнологиите, се развиват със скорост, която не ни позволява да изчакаме резултатите от тяхното контролирано въвеждане, за да преценим ефекта им, а от там – и отношението на етиката (правото) към тях. Биотехнологиите дават незабавно множество улеснения, удобства и възможности, с които човек не е разполагал никога преди това, но едновременно с това предпоставят бързи рискове, които не са ясни и изследвани. Това е една от причините, поради които технологичното общество се обозначава като рисково общество.

Сблъсъкът между технологиите и морала е изключително важен за дефинирането ни като хора. В него ние бихме могли да определим границите, в които биотехнологиите могат да променят нас, променяйки телата ни. Необходимо е участието на хора с разминаващи се гледни точки и различни професионални познания, за да може разнообразието да компенсира невъзможността за натрупване на своевременен практически опит.

G: Кога законите изостават за сметка на реалността?

СС: Когато загубят връзката си с реалността. Когато продължат да се прилагат, въпреки набиращите скорост

процеси в обществото, изискващи от законодателя да преразгледа предлаганата от него юридическа регулация. Като примери за подобно поведение, могат да бъдат дадени множество анахронизми в българското законодателство. Такъв е правният институт на поставяне под пълно запрещение на хора с психични разстройства или умствена изостаналост, при който не е предвидена възможност за налагане на по-малко ограничителни форми за подкрепа и не са уредени средства за индивидуализиране на съдебното решение с оглед спецификите на всяко конкретно лице. Българската правна уредба на запрещението е от преди средата на миналия век – съдържа се в Закона за лицата и семейството, обнародван на 09.08.1949 г. и оттогава непроменен в тази му част.

Днес традиционните разбирания за семейството в България са подложени на сериозен натиск. Например чрез масовото практикуване на т. нар. "фактически брак", включително фактическо съжителстване между лица от един и същ пол. Чрез все по-често заявяваното желание на навършилите пълнолетие осиновени лица да познават своите биологични родители, въпреки съществуващата в България тайна на осиновяването. С опитите да се извършва асистираната репродукция с участието не само на донор, но и на жена, която износва чуждо дете – при т. нар. "сурогатно майчинство". В сравнително правен план се наблюдават още по-сериозни метаморфози на семейството. Появяват се семейства с трима и повече юридически признати родители. Такова е семейството на Дела Улф Кангро (фамилно име на бащата-донор) Уайли (фамилно име на „Майка 1“) Ричардс (фамилно име на „Майка 2“), признато за законно през януари 2007 г. в Британска Колумбия, Канада. Утвърждават се и семейства, в които родителите са без юридически значим и признат пол (полово неутрални семейства), както и семейства на трансексуални лица (лица, сменили пола си), каквото е семейството на Томас Бийти – жена, променила своя юридически (граждански) пол на мъжки, но запазила репродуктивните си органи, и впоследствие родил(а), вече като мъж, три деца на своята съпруга. Исканията за промени в законодател-

БИОЕТИКАТА Е ОПИТ ДА СЕ ЗАПАЗИ ЧОВЕШКОТО, ТАКОВА КАКВОТО ГО ПОЗНАВАМЕ, В ЕДНО БЪДЕЩЕ НА БИОТЕХНОЛОГИИТЕ.

ството не могат да се обосновават единствено с това, че са “модерни”. Правото се определя като изкуството на мярата. На способността да се очертаят границите на допустимото. Това, в един технологичен и бързо развиващ се свят, може да стане ефективно единствено с активното участие на хората, засегнати от последиците на технологиите. Необходима е задълбочена информираност, активна включеност и не на последно място култивирана чувствителност към биоетичната проблематика.

G: Какво, с няколко думи, се съдържа в термина биоетика? Можеш ли да ни дадеш дефиниция на разбираме език?

СС: Смята се, че “кръстникът” на биоетиката е Ван Потър, който през 1971 г. издава книга, посветена на нея. Предлаганата от него “дефиниция” на биоетиката се съдържа в заглавието на неговата книга - “мост към бъдещето”. Биоетиката е опит да се запази човешкото, такова каквото го познаваме, в едно бъдеще на биотехнологиите, насочило своите усилия към преодоляването на ограниченията на човешкото тяло - ограничения, които винаги са ни конституирали като човешки същества. Раждането, болестта, смъртта са основните събития в човешкия живот и главните фокуси на биоетиката и биоправото. Постхуманистичното обещание е за тяхното преодоляване: вместо “раждане” се предлага отглеждане на ембриони в изкуствени утроби, вместо болест - постоянно здраве и дори добавяне на нови и непознати възможности и функции на човешките органи, вместо смърт - информационно безсмъртие чрез пренасяне (миграция) на личността, като система от информация, от биологичния мозък към синтетични “носители на личности”. Макар и тези обещания да изглеждат футуристични, те определят крайните цели на биотехнологичното развитие.

Биоетиката поставя въпросът какво би станало с човека, който до сега е бил дефиниран със своите грешки и отклонения, в едно утопично бъдеще

на биологичен ред и свързкаконтрол. Как биха се променили отношенията в едно семейство, в което вече няма родители в биологичния смисъл на думата? Какво би станало с човека, чието тяло няма константен пол? Какви са границите на телесните модификации и киборгизацията? Може ли един лекар да бъде заменен от “емоционално интелигентен” робот? Възможни и необходими ли са човешките чувства като любовта и омразата, човешките отношения като доверието и взаимозависимостта - в едно бъдеще, в което биотехнологиите претендират да са ни предоставили пълен контрол върху това, което сме?

G: Защо напоследък се говори толкова често за биоетика и кои основни технологични тенденции налагат това?

СС: Въпросите относно човешкия живот като биологичен факт, с който всеки от нас трябва да се справи, винаги са били важна част от съдържанието на обществения дебат. Преди технологичната ера, те са били разглеждани от християнската етика. Богословите са едни от най-подготвените специалисти по проблемите на биоетиката. Неслучайно голяма част от лицата, активно участващите днес в биоетичния дебат, са с религиозно аргументирани тези.

Биотехнологиите обаче изнесоха тези въпроси от религиозната сфера и направиха възможна секуларизацията на биоетичната проблематика. Развитието на биомедицината позволи пренаталните тестове, генетичните манипулации на плода през време на бременността, клонирането, създаването на генетично модифицирани организми, успешното трансплантиране на органи, промяна на биологичния пол, преодоляването на биологични неспособности като инфертилността. Тези нови възможности няма как да останат неизползвани, поне отчасти, в нашето пострелигиозно общество. Консерватизмът на православно християнство у нас винаги е удържал биологичните граници на човека като своеобразна геометрия на смиренieto - биологичните ограниче-

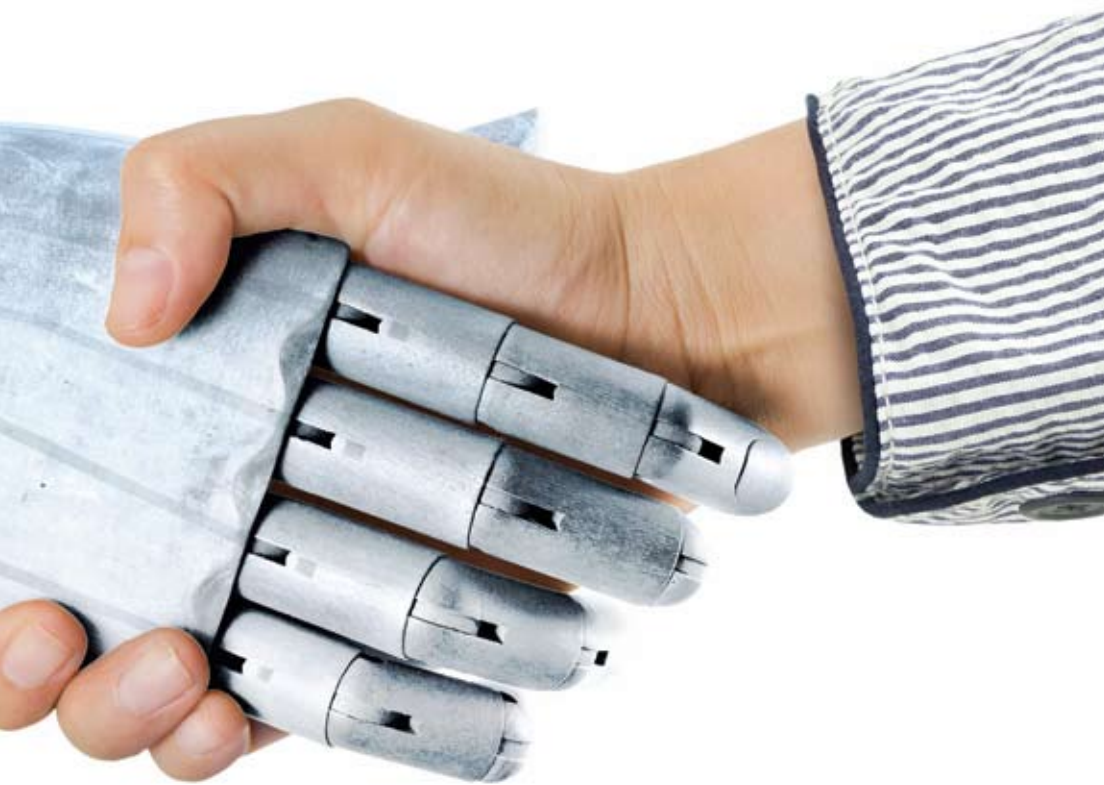
ние на тялото са били факти, чието приемане е част от нашата човешкост. Аргументацията на смиренieto обаче не е ефективна в едно общество на правата. Всеки настоява на достъп до новите възможности, предложени му от биотехнологиите и търси нов прочит на въпроса за ограниченията, както и на въпроса за това какво означава да бъдем човешки същества.

G: В кои области на човешкия живот е важно да говорим за спазване на биоетика?

СС: Във всички области, в които се опитваме да променим, усъвършенстваме или заличим биологични характеристики на човешките същества. Вече споменахме биомедицината, генетиката, асистираната репродукция. Можем да добавим и синтетичната биология, която се опитва да създаде изкуствени биологични организми, които са изцяло творение на човека - от първата до последната клетка на подобен организъм е конструирана от човека. Тук се поставя въпросът за опасността от инициране на частна (притежавана от определено лице) еволюция, както и от неконтролируемата подмяна на екологичните характеристики на света, в който живеем.

Друга област, в която работят множество специалисти, е темата за безсмъртието. Има най-различни проекти и предложения относно справянето с проблема “смърт”, сред които са: криогенизацията - временно решение по замразяване на тялото до момента, в който науката ще позволи “възкресе-

ние”; периодичната подмяна на всички клетки на тялото, включително чрез използване на потенциала на стволовите клетки и вкарването в тялото на различни животноподдържащи технологии (импланти); “улавянето” на личността като система от информация, която може да бъде пренесена на (върху) друг носител (т. нар. информационно безсмъртие).

Навсякъде, където технологиите оспорват границите на биологичните възможности на човека и природата, има място, нещо повече – съществува необходимост, от биоетичен дебат.

Г: Камо специалист по биоетика, какво е мнението ти за конфликтите, които темите за сурогатното майчинство, донорството на яйцеклетки и иновациите в репродуктивната медицина пораждаат в общественото съзнание?

СС: Тези конфликти са задължителна част от биоетичния дебат. Техният потенциал към промяна е огромен. Всяко предложение за промяна в действащото законодателство на една страна следва да преминава през теста на общественото обсъждане, през сблъсъка на различни гледни точки, надежди и опасения. Има една забележителна мисъл, която според мен може да бъде обявена за лого на биоетиката: “Когато всички мислят еднакво, никой не мисли достатъчно!”. В биоетиката различieto е най-ценният ресурс, който

може да бъде използван при търсенето на подходяща и балансирана правна регулация. Трябва да бъдат чути както съображенията на хората с репродуктивни проблеми, така и защитниците на правата на детето, скептиците относно безвъзмездността на подобни нововъведения и пр., и пр.

Това, което е определящо, всъщност, е развитието на културата да водим дебат с признаване и уважаване на различието. Това е нещо, върху което работя отдавна в България, с надеждата, че хората ще станат по-чувствителни към проблемите и притесненията на другите. Да бъдат по-отворени към идеи и предложения, които на пръв поглед им изглеждат неприемливи, за да потърсят причината поради която другите поставят и развиват тези идеи. Това е един тежък и дълъг процес, в който всеки от нас трябва да се развива, като остава човек, зает с другия.

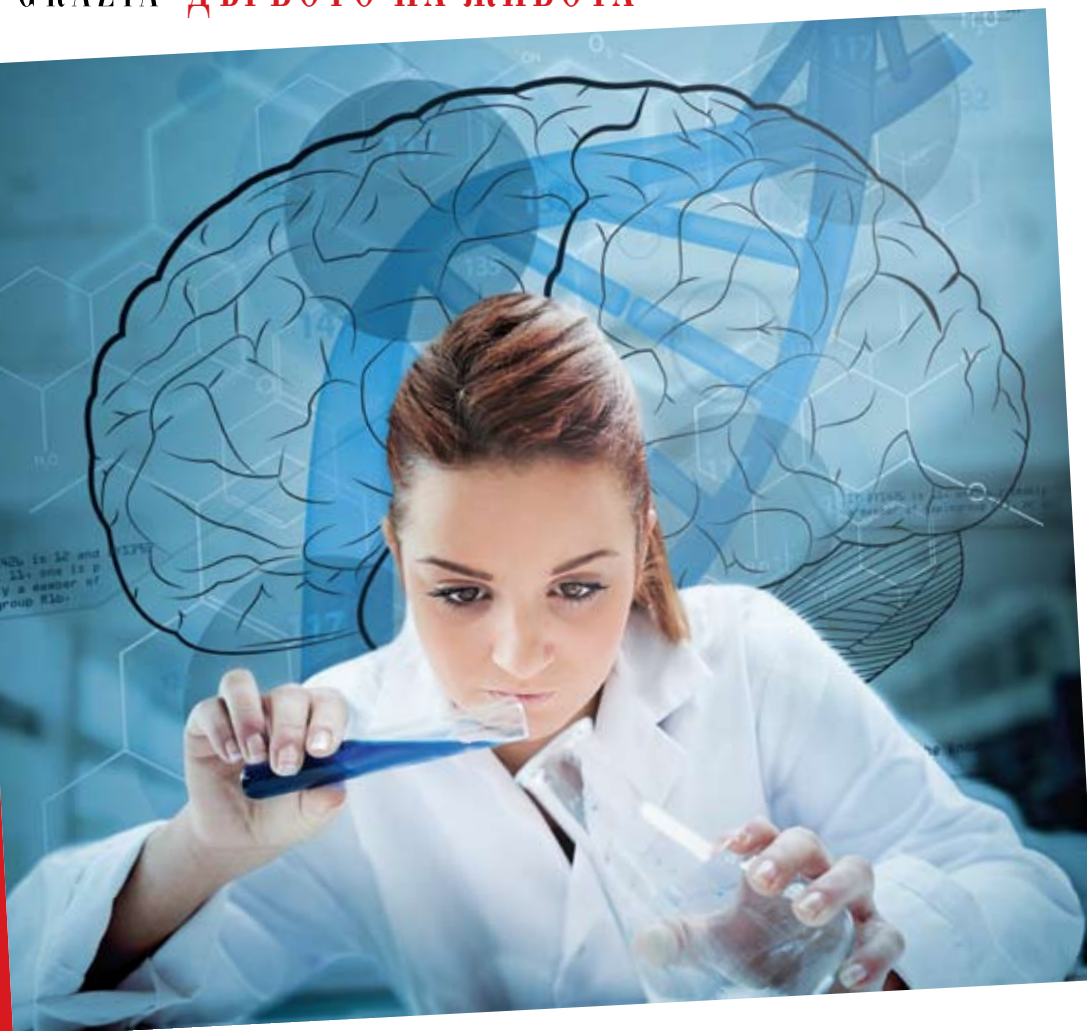
Г: Ти си автор на Видения в кутията на Пандора? Какво всъщност се крие в кутията на Пандора? И какви са всъщност основните мутации, които възникват когато говорим за човешка репродукция?

СС: Има много неща в биотехнологичната версия на Кутията на Пандо-

ра. За част от тях вече стана дума. Огромното съдържание на тази кутия обаче, опасявам се, ще ни стане известно твърде в близкото и далечното бъдеще. Хубавото на мита за Пандора е, че в Кутията на Пандора последна остава надеждата. Струва ми се, че биотехнологиите не просто отвориха Кутията на Пандора, но и пренесоха съвременния живот в нея. Книгата е озаглавена “Видения ...”, тъй като голяма част от опасностите са неуловими и недоказуеми, но въпреки това се прегусещат и изискват предварителното им съобразяване, тъй като евентуални мерки след настъпването им биха били неадекватни и неефективни.

Сред основните мутации на човешката репродукция са опитите за превръщане на асистираната (“подпомагащата”) репродукция в заместваща (“сурогатна”) репродукция. Например, развитието на технологии за осигуряване на общо генетично потомство между лица от един и същ пол. Клонирането. Генетичната манипулация на гаметите, насочена към създаване на “перфектни деца”. Новите форми на евгеника и опитите да се търси обезщетение за раждането на дете с увреждания, когато лекарят е пропуснал да извърши пренатален скрининг и да информира бременната жена за възможността плодът да се роди с увреждания. В последния случай родителите на роденото дете претендират, че раждането на детето им е донесло вреди: разходи по неговото отглеждане и издръжка, както е неумишлено вреди (болка, страдание от факта, че отглеждат дете с увреждания). Те искат тези вреди да бъдат обезщетени от лечебното заведение, в което е протекло наблюдението на бременността и което не ги е предупредило за възможните увреждания на детето им. Така човешкият живот се превръща едновременно в едно от най-висшите блага, но и в нещо, което си заслужава да бъде допуснато, само при наличието на определен праг за качество.

ОПРЕДЕЛЯЩО Е РАЗВИТИЕТО НА КУЛТУРАТА ДА ВОДИМ ДЕБАТ С ПРИЗНАВАНЕ И УВАЖАВАНЕ НА РАЗЛИЧИЕТО

Г: Кои са най-фрапантните случаи, с които си се сблъскавал в своята практика?

СС: В България биоетични проблеми възникват все повече. За сега те все още се причисляват към проблемите на медицинското право. Имаше казус във връзка с желанието на една жена да получи замразени сперматозоиди на починал в чужбина български гражданин, за да извърши послесмъртна репродукция. Те се съхраняваха от българска болница, а процедурата следваше да се осъществи в друга държава. В България послесмъртната асистирана репродукция – когато единият от родителите (партньорите – обикновено това е мъжът) е починал, е забранена. По искане на родителите на починалия сперматозоидите им бяха транспортирани в посоченото от тях чуждестранно лечебно заведение. Друг случай е свързан с правото на родителите да получат своето мъртвородено дете, за да го погребат и по този начин да почечат неговата и своята памет. В България погребение може да се извърши единствено при наличието на разрешение, каквото пред-

ставялява актът за смърт. Актът за раждане на мъртвородено дете по действащото българско законодателство не представлява разрешение за погребение, поради което лечебните заведения не могат да предоставят останките на мъртвороденото дете на неговите родители. Те следва да бъдат изгорени като анонимен биологичен отпадък. Имаше случай на българска гражданка, която ражда мъртвородено дете, припознато от нейния партньор, който е гражданин на друга европейска държава. Наличието на международен елемент и връзка на детето с правопорядък на друга държава ни даде възможност да настояваме да се приложат правилата на чуждото право, което позволява на родителите да получат тялото на мъртвороденото си дете. В продължение на вече няколко години отдавна изготвеният законопроект за изменение на Закона за гражданската регистрация, който ще позволи на родителите да получат мъртвородените си деца и да извършат погребение, отлежава сред институциите и все още не е законодателен факт. ■

ВЪПРОС НА РАЗГОВОР

Изтъркожиха се 9 месеца от началото на съвместната ни рубрика „Въпрос на разговор“ и неминуемо си задаваме въпроса дали сме „родили“ нещо наистина полезно за вас. Горещо се надяваме да е така, защото това е най-голямата награда за положените усилия. Човешката репродукция не е самоцелно занимание и не бива да го превръщаме в такова. Ние просто мислим и търсим. Стремим се да обединяваме около себе си точно такива хора – мислещи и търсещи – и заедно да градим по-добри светове. Всяко начало започва със задаването на въпрос. Приканваме ви да се зададете отново три прости въпроса, които са великолепен ориентир дали да пристъпите към действие:

1. Кои фактори могат да увеличат риска за проблемно зачеване при жените?

- Злоупотреба с алкохол
- Тютюнопушене
- Стрес
- Всички изброени

2. Кое може да увеличи риска за проблемно зачеване при жените?

- Нередовен мензис или липса на мензис
- Ендометриоза
- Нарушения в овулацията и/или запушване на маточна тръба
- Всички изброени

3. Ако имате проблем да заченете и сте над 35-годишна възраст или се опитвате да забременеете за повече от ____ месеца независимо от възрастта си, може би е време да прецените репродуктивното си състояние с един разговор със специалист в тази област.

Отговорите ще ви изведат на различни пътища, някои от които криволичещи или директно водещи към специализираните центрове за репродуктивна медицина. Бъдете смели и проведете своя разговор с репродуктивен специалист. Информирайте се, за да вземете решенията в живота си. Не оставайте настрана, не отлагайте и не забравяйте, че не сте сами на пътя – имате армия от специалисти, технологии, оборудване, нови медикаменти и, разбира се, собствената си воля и любов. Време е за действие!

(Верни отговори: 1: Всички изброени. 2: Всички изброени. 3: 12 месеца)

Полезни линкове: www.far-bg.org
www.fertilityguide.com/home.html